

Anaokulu Öğrencileri Ayrılık Kaygısı Ölçeği*

Yasemin AKMAN
Hacettepe Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

Özet - Anaokuluna yeni başlayan çocuklar arasında okula uyum sağlamada güçlük çekenlerle sıklıkla karşılaşmaktadır. Anaokuluna uyum sağlamayı güçleştiren nedenlerinden bir tanesi de, ayrılık kaygısının yoğun olarak yaşanmasıdır. Bu yazının amacı da, ayrılık kaygısına bağlı olarak, okula uyum sağlamada güçlük çeken öğrencilerin ayırt edilmesinde kullanılabilecek bir ölçeğin tanıtılmasıdır.

Summary - Separation Anxiety Scale for Preschool Students.

Very often we come across among the beginners of kindergarten with students troubling from adjustment disorders. One reason among others, which leads to adjustment disorders is the intense feeling of separation anxiety. This article aims at introducing a scale which may be employed in discriminating students with adjustment disorders arising from separation anxiety.

Giriş

Çocuklarla çalışan uzmanlar, 3-6 yaş arasına denk gelen okulöncesi eğitimi döneminde, çocukların, uygun fiziksel koşulların sağlandığı, sevgi ve ilgi verebilen yetenekli eğitimcilerin yer aldığı anaokullarına devam etmelerinin, gelişimlerine olumlu katkılarda bulunacağı konusunda birleşmektedirler (Kaplan, 1986; Yavuzer, 1994). Ancak çocukların bu eğitimden yarar sağlayabilmeleri için öncelikle anaokuluna uyum sağlamaları gerekmektedir. Oysa, anaokuluna başlama yaşı olarak kabul edilen 3 yaş, çocuğun henüz yakın çevresindekilere özellikle de annesine büyük ölçüde bağımlı olduğu bir yaşır. Anneden ayrılarak, yabancı olduğu bir ortama girme, anaokuluna yeni başlayan çocukların bir kısmının belli bir süre uyumlarının bozulmasına yol açmaktadır. Öteki eğitim düzeylerinde olduğu gibi okulöncesi eğitim düzeyinde de, psikolojik yardım hizmetlerinin sunulması, hem okula yeni başlayan çocukların okula uyumlarını çabuklaştıracak hem de okuldaki çocukların tümünün gelişimlerini destekleyici olacaktır.

Çocuğun anaokuluna başladığı ilk birkaç haftalık süre içinde çocuk önceden hazırlanarak anaokuluna götürülse bile hemen ilk başladığı günlerde, ya da kısa bir süre sonra ortaya koyduğu bazı tepkilerle, okula gitmeye direnç gösterebilir. Bu davranışlara örnek olarak okula ağlayarak gitme, okula gitme zamanı yaklaştıkça mide bulantısı, karın ağrısı gibi somatik şikayetler, "o günlük evde kalma.." istekleri örnek olarak verilebilir. Okula başladıktan sonra ilk bir-iki haftalık süreç içinde gözlenen bu isteksizlik tepkilerinin hemen her çocukta farklı sıklık ve şiddetlerde görülebileceği, bu durumda doğal olduğu çeşitli yazarlar tarafından ifade edilmektedir. Ancak uyumsuzluk döneminin 15 günü aşır uzaması, aileden ya da okuldan kaynaklanan daha ciddi sorunların işareti olabilmektedir (Campbell, 1986; Bloom-Feschbach ve ark, 1980).

Çocukların okula gelmeye karşı ilk günlerde gösterdikleri direncin ortadan kaldırılması için çoğu kez, okuldaki uzmanlar ve öğretmenler ile anne-baba işbirliği içinde alınan birkaç önlem yeterli olabilmektedir. Bu önlemlere örnekler olarak, gittikçe artan sürelerle ancak tutarlı bir biçimde çocuğu okula götürmeye devam etmek, okuldaki bir uzmanın çocukla teketek ilişki kurarak ona sevgi ve yakınlık göstermesi, çocuğun serbest bırakıldığı

* H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde (1987) Prof. Dr. Yadigar Kılıççı'nın danışmanlığında yapılan doktora tezinin bir kısmıdır.

elde uygulanan programdakinden biraz daha uzun tutulması... verilebilir (Akman, 1991). Ancak alınan önlemlere karşın okulda uyumsuzluk ya da okula gelmeye karşı direnç halen devam ediyorsa, yeni girilen bir ortam ve düzene alışma güçlükleri dışında, başka nedenlerin varlığından kuşku duyulabilir. Bazı yazar ve araştırmacılar, okula alışmakta güçlük çeken çocukların gösterdikleri tepkiler ile, evdeki sevgi nesnesinden kısa ya da uzun süreli ayrılmaktan kaynaklanan ayrılık kaygısı yaşayan çocukların gösterdikleri tepkiler arasındaki benzerliği vurgulayarak, okula alışma güçlüğü nedenlerinden birisi olarak, ayrılık kaygısının yoğun olarak yaşamasını göstermişlerdir (Blehar, 1974; Bloom-Feschbach ve Blat, 1981). Çocuğun okula alışma güçlüğüne temelinde yatan etkenin ayrılık kaygısı olduğunun saptanması halinde, alınabilecek bazı önlemlerle, çocukların bu kaygılarının üstesinden gelmelerinin kolaylaştığını gösteren araştırma verileri bulunmaktadır (Akman, 1987, Milos ve Reiss, 1982).

Çocuklarda gözlenen ayrılık kaygısı, bu çocukların ana-babalarından ya da onların yerini tutan kişilerden ayrılmalarından kaynaklanan ve ayrılığa tepki olarak gösterilen çeşitli dolaylı ve dolaysız davranışlarla tanımlanmaktadır (Bijou ve Baer, 1965; Bowlby, 1973; Bloom-Feschbach ve ark., 1980). Anaokulu çocuklarında gözlenen bu ayrılık kaygısı belirtisi olarak kabul edilen dolaysız davranışlar içinde anne-babasının kendisini okulda bırakarak gitmesini istemediğini sözel olarak ifade etme, onların okuldan gitmesine engel olmaya çalışma, arkalarından ağlama, sık sık gelip gelmeyeceklerini sorma sayılabilir. Ayrılık kaygısıyla ilgili dolaylı davranışlara ise okula başladıktan sonra içe kapanma, okuldaki etkinliklere katılmayı reddetme, yemek-uyku-tuvalet düzenindeki bozukluklar örnek olarak verilebilir.

Okulöncesi eğitimi dönemi içinde bulunan çocukların bilişsel yeteneklerinin; duygusal durumlarını değerlendirip, söze dönüştürebilecek olgunluk düzeyine henüz ulaşması olması nedeniyle, onlarla ilgili bilgi

toplamak gerektiğinde, çoğu kez çocukların kendileri dışındaki kaynaklara da başvurmak zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Anaokulu çağındaki çocukların psiko-sosyal davranışları ile ilgili olarak geliştirilen ölçekler incelendiğinde daha çok öğretmenlerin ve anne-babaların gözlemlerinden yararlanıldığı görülmektedir (Akman, 1987).

Anaokuluna yeni başlayan çocuklar arasında ayrılık kaygısına işaret edebilecek davranışları belirleyebilmek için de, çocuğun okul içinde gösterdiği davranışları gözleyebilen öğretmeni ile okul dışındaki davranışlarıyla ilgili bilgi verecek ve çocuğun okula başlamadan önceki davranışları ile başladıktan sonraki davranışlarını karşılaştırabilecek anne-baba ya da anne-baba yerini tutan yetişkinlerin gözlemlerinden yararlanılabilir. Bu yazının amacı da anaokulunda ayrılık kaygısından kaynaklanan uyum sorunları gösteren çocukların ayırt edilmesinde kullanılacak bir ölçeğin tanıtılmasıdır.

Ayrılık Kaygısı Ölçeği (AKÖ)

Akman (1987) tarafından geliştirilen ayrılık kaygısı ölçeği, öğretmen ve anne-baba formları olmak üzere iki ayrı formda oluşan, toplam 50 maddelik bir ölçektir. Ayrılık kaygısı ölçeğinin öğretmen formunda, anaokuluna yeni başlayan çocukların okul ortamında ayrılık kaygısının ifadesi olarak gösterebilecekleri, gözlenebilir davranışları betimleyen düz cümleler biçiminde hazırlanmış 25 madde bulunmaktadır. Anne-baba formunda da, çocukların okul dışındaki ortamlarda ayrılık kaygısına bağlı olarak gösterebilecekleri ve anne-babaları tarafından gözlenebilecek davranışları içeren 25 madde yer almaktadır.

Puanlama

Ölçeğin puanlaması, formlardaki maddelerin her biri anne-baba ya da öğretmenler tarafından değerlendirildiğinde Likert tipi, "Her zaman"dan "Hiç bir zaman"a uzanan beşli bir derecelendirme üzerinden yapılmaktadır. Maddelere verilen dereceler toplanarak, bireysel puan elde edilmektedir. Daha sonra formlardan elde edilen bireysel

puanlar madde sayısına bölünerek, bu formlarda ki ayrılık kaygısı puanı elde edilmekte ve elde edilen bu iki ayrı puan toplanarak tek bir ayrılık kaygısı puanına dönüştürülmektedir. Ölçekten elde edilebilecek ayrılık kaygısı puanı 2 ile 10 arasında değişmektedir.

Aşağıda, AKÖ'nin iki formunda yer alan maddelere ilişkin örnekler olarak, birkaç madde verilmiştir.

Ayrılık Kaygısı Ölçeği'nin Maddelerinden Örnekler

Öğretmen Formu

1. Sürekli olarak anne ya da babasının ne zaman geleceğini soruyor.
4. Anne-babası okula geldiğinde küskün görünüyor ve onlarla konuşmuyor.
19. Okula gelişlerinde anne-babasından zorlukla ayrılıyor.
21. Okulda nedensiz durmadan ağlıyor.
24. Okuldaki oyuncaklarla oynamayı reddediyor.

Anne-Baba Formu

3. Sürekli olarak ertesi gün okula gitmek istemediğini söylüyor.
5. Okula başladıktan sonra sabahları yataktan kalkmak istemiyor.
13. Okula gitmemek için çeşitli bahaneler uyduruyor.
20. Okul binasına yaklaşınca ağlamaya başlıyor.
23. Okula başladıktan sonra evde her an yanımızda olmak istiyor.

Ayrılık Kaygısı Ölçeğinin Geliştirilmesinde İzlenen Yol

(1.) Öncelikle ayrılık kaygısı konusunda yayın yapmış Ainswort (1969), Bowlby (1973), Rutter (1973) gibi araştırmacı ve kuramcılarının yayınları incelenmiş ve çocuklarda ayrılık kaygısı göstergesi sayılabilecek davranışlar saptanmıştır. Daha sonra anaokulu öğretmenleri ve uzmanlarıyla görüşülerek

anaokulu öğrencilerinin sorunları hakkında bilgi alınmıştır. Edinilen bu bilgiler içinde, ayrılık kaygısı ifadesi olarak kabul edilebilecek gözlenebilir davranışlar açığa çıkarılmıştır. Sonuçta, her iki kaynaktan elde edilen bilgilerden yararlanılarak, ayrılık kaygısı göstergesi olarak düşünülen ve kısa betimsel maddeler biçiminde ifade edilen gözlenebilir davranışlardan oluşan bir liste hazırlanmıştır.

(2.) Bu liste, Hacettepe Üniversitesinin Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, Psikoloji, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümleri ile Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatri Kliniğinde görevli uzman, psikolog, psikiyatrist ve öğretim üyelerinden oluşan 22 kişilik bir uzman grubunun kanılarına sunulmuş ve araçta yer alan davranışların, anaokulu öğrencilerindeki ayrılık kaygısının göstergesi olup olmadığı sorulmuştur. Uzmanların %70'inin ayrılık kaygısı göstergesi olarak kabul ettikleri davranışlar alınarak 81 maddelik geçici bir form hazırlanmıştır.

(3.) Hazırlanan bu form Hacettepe Üniversitesi anaokullarında çalışan uzman ve öğretmenlere verilerek, formda yer alan davranışların, çocukların ailelerinden ayrılmasından kaynaklanan sorunlar olup olmadığının değerlendirilmesi istenmiştir. Bu gruptan gelen tepki ve değerlendirmeler içinde öğretmen ve uzmanların %90'ının birleştiği noktalar esas alınarak, toplam 50 maddeden oluşan bir ölçek hazırlanmış ve bu ölçek üzerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır.

Ayrılık Kaygısı Ölçeğinin Güvenirliği

Testi Yarılama Güvenirliği :

Ayrılık kaygısı ölçeğinin güvenirliliğini saptamak için, anne-baba ve öğretmen formları birleştirilerek 50 maddelik bir ölçek gibi kabul edilmiş, testi yarılama yöntemi uygulanarak iki formun tek ve çift numaralı maddelerinden alınan puanlar arasındaki korelasyon hesaplanmış, daha sonra Spearman Brown eşitliği uygulanarak güvenilirlik katsayısı elde edilmiştir. Bu işlem sonucunda iç tutarlığı gösteren testi yarılama güvenilirlik katsayısı .96 olarak bulunmuştur.

Madde-Toplam Puan Korelasyonları:

Ölçekte yer alan maddelerin herbirinin güvenilirliği hakkında da bir fikir edinmek amacı ile, her maddenin, ait olduğu formdan elde edilen toplam puanla arasındaki korelasyonlar saptanmıştır. Her iki forma ilişkin madde-toplam puan korelasyonları gruplandırılarak, Tablo-1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Ayrılık Kaygısı Ölçeğinin Madde Analizi Korelasyonları Sonuçları

Madde	Madde-Toplam Puan Korelasyon Katsayıları					
	Korelasyon Aralıkları ve Madde Numaraları					
Form	.35-.44	.45-.54	.55-.64	.65-.74	.75-.84	.85-.94
Öğretmen	2,7,	4,6,9	20,22,	3	1,8,10	12,13
Formu	23,5		24		11,15	14,16
Maddeleri					25	17,18
						19,21
Anne-Baba	1,11	17,22,	2,4,5,	3,7,8,	13,18,	6
Formu	12,15	23	9,14	10,19,	21	
Maddeleri	16,20			24,25		

Tablo 1'den de izlenebileceği gibi, öğretmen formundaki korelasyon katsayılarının .35-.92 arasında, anne-baba formundaki maddelerin ise .35-.92 arasında değiştiği görülmüştür.

Ayrılık Kaygısı Ölçeğinin Geçerliliği

Uzman Kanısı :

Aracın yapı geçerliliği hakkında bilgi edinmek amacıyla yukarıda belirtilen uzman grubunun kanılarına yeniden başvurulmuştur. Uzmanların tümü, ölçekte yer alan maddelerin ayrılık kaygısını yansıtıcı ifadeler olduğunu belirtmişlerdir. Uzmanların hiçbirinden 50 maddede yer alan davranışlar dışında herhangi bir kritik davranışın eklenmesi konusunda bir uyarı gelmemiştir.

İzleme Çalışması:

Aracın ölçüt geçerliliği hakkında istatistiksel yonden de fikir edinmek amacıyla Beytepe Anaokuluna ilk kez kaydolan öğrencilerin öğretmen ve velilerine ölçek uygulanarak, bu grup bir yıl süre ile izleme

alınmıştır. İkinci yıl aynı grup içinde anaokuluna halen devam eden öğrencilerin öğretmen ve velilerine ölçek yeniden uygulanmış ve ayrılık kaygısı puan ortalamaları daha düşük bulunmuştur. Elde edilen kaygı puanlarının ortalamaları arasındaki bu farkın anlamlı olduğu görülmüştür ($t.001=4.35$). Bulunan bu sonuç, zaman geçtikçe ve çocuklar okula alışıkça kaygı puanlarında önemli ölçüde bir düşüşün olduğunun işareti olarak kabul edilmiştir.

Benzer Ölçekler Geçerliliği :

Aracın ana-baba ve öğretmen formlarının her ikisinin de ayrılık kaygısını ölçmesi nedeniyle, iki ayrı eşdeğer ölçek olarak kabul edilebileceği düşünülmüş ve formlar değişik anaokullarına yeni başlamış toplam 288 çocuk için öğretmenlerin ve veliler tarafından değerlendirilmiştir. İki formdan elde edilen puanlar arasındaki .62 olarak hesaplanan eşdeğerlik katsayısı bir geçerlik ölçütü olarak düşünülmüştür. Aşağıda belirtilen geçerlik ve güvenilirliği saptamak için yapılan hesaplamalar yine bu grup üzerinde yürütülmüştür.

Madde Geçerliliği:

Ölçekte yer alan maddelerin herbirinin madde geçerlilikleri hakkında bir fikir edinmek amacı ile puan dağılımında, ayrılık kaygısı "yüksek" ve "düşük" iki grup karşılaştırılmış, böylece de aracın maddelerinin tümünün ayırt edicilik güçlerine ilişkin bilgi sahibi olunmuş ve değerlendirme sonuçları Tablo-2'de gösterilmiştir.

Tablo 2'den de izlenebileceği gibi maddelerin ayırt edicilik güçleri .26 ile .94 arasında değişmektedir. Aracın öğretmen formundaki maddelerin ayırt edicilik güçleri ortalaması .67, anne-baba formundakilerin ortalaması ise .61 olarak bulunmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Okula uyumun sağlanmasında, çocuğun gösterdiği direncin nedenini saptanması ve

Tablo 2. Ayrılık Kaygısı Ölçeğinde Yer Alan Maddelerin Ayırt Edicilik Güçleri

Madde	Madde Ayırt Edicilik Güçleri						
	Madde Korelasyonları ve Maddeler						
No	.26-.34	.35-.44	.45-.54	.55-.64	.65-.74	.75-.84	.85-.94
Öğretmen Formu	3,4,5,20	6,7,23	22	-	8,10,16,21,24	18	1,2,9,11,12,13,14,15,117,19,25
Anne-Baba Formu	8,11,14	1,2,4,10,18	5,9	20	6,12,16	3,13,22,24	7,15,17,19,21,23,25

uygun önlemlerin alınmasının yanı sıra, diğer düzeltici ve önleyici psikolojik danışma ve rehberlik çalışmalarının okulöncesi eğitim kurumlarının bünyesinde yer alması, çocukların bir bütün olarak gelişebilmelerinin desteklenmesi açısından önemi tartışılmaz. Bu noktada da, başta da değinildiği gibi, okulöncesi eğitim veren kurumlarda psikolojik yardım hizmetlerine uzmanlaşmış kişilerin varlığı önem taşımaktadır. Bir uzman tarafından çocuğun öğretmeni ve anne-babası ile yürütülen konsültasyon çalışmaları ve çocukla uzmanın kurduğu iletişim, çocuğun durumunun değerlendirilerek, uygun bir müdahale planının hazırlanmasında önemli bir koşuldur.

Ancak, okullardaki psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri ile ilgili olarak yurdumuzda yapılan yayınlara gözetildiğinde bu alanda, okulöncesi eğitimi bir yana, ilkökul dönemini de kapsayan temel eğitim döneminin yönelik olarak yapılan çalışmaların payı bile, ortaöğretim düzeyine oranla çok küçük görünmektedir. Yurdumuzda, psikolojik danışma ve rehberlik alanında çocukluk dönemine yönelik olarak gerçekleştirilen araştırmalar ve geliştirilen araçların, okulöncesi ve temel eğitim de rehberlik alanındaki bilgi birikimine büyük katkıları olacağı düşünülmektedir.

Okulöncesi dönemde, anaokullarında yürütülecek rehberlik çalışmalarında

kullanılabilecek Ayrılık Kaygısı Ölçeğinin, hem araştırmacılar, hem de alandaki uygulamacılar için bilgi toplamalarını sağlayıcı araçlardan biri olacağı umulmaktadır. Ayrılık Kaygısı Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin yukarıda belirtilen bulgular, ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine kanıt olarak kabul edilebilir. Ancak bununla birlikte, daha geniş bir örneklem grubu üzerinde ölçeğin sınanmasında yarar görülmektedir. Ölçek üzerinde yapılacak uyarılama çalışmaları ile ilkökula yeni başlayan öğrenciler arasında da, yoğun ayrılık kaygısı gösterenlerin saptanması da mümkün olabilir.

Kaynaklar

- Ainsworth M.D.S (1969) Object relations, dependency and attachment : A theoretical review of the infant-mother relationship. **Child Development**. 40, 969-1025.
- Akman Y. (1987) **Anaokulu Çocuklarında Görülen Ayrılık Kaygısının Giderilmesinde Farklı Oyun Tekniklerinin Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akman Y. (1991) Okulöncesi eğitim ve çocukların anakuluna uyumu. **Yaşadıkça Eğitim**. 17, 14-18.
- Bijou S.W., Baer D.M. (1965) **Child Development** (Vol. II). New York : Appleton Century-Crafts.

- Blehar M. (1974) Anxious attachment and defensive reactions associated with day care. **Child Development**. 45, 683-692.
- Bloom-Feschbach S., Blatt S.J. (1981) Separation response and nursery school adaptation. **Journal of the American Academy of Child Psychiatry**. 1,58-64.
- Bloom-Feschbach S., Bloom-Feschbach J., Gaughran J. (1980) The child's tie to both parents : Separation patterns and nursery school adjustment. **American Journal of Ortho Psychiatry**, 50, 3, 505-552.
- Bowlby J. (1973) Separation Anxiety. **Attachment and Loss** (Vol II.) New York: Basic Books.
- Campbell S.B. (1986). Developmental Issues in Child Anxiety. In R. Gittelman (Ed.) **Anxiety Disorders in Children**. New York : Guilford Press.
- Kaplan P.S. (1986) **A Child's Odyssey : Child and Adolescent Development**. U.S.A. : West Publishing Company.
- Milos M.E., Reiss S. Effects of three play conditioning on separation anxiety in young children. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**. 3, 389-395.
- Rutter M. (1983) **Maternal Deprivation Reassessed**. Middlesex: Penguin Books.
- Yavuzer H. (1994) **Çocuk Psikolojisi**. Istanbul: Remzi Kitabevi.